

SOFIE DANNESKIOLD-SAMSØE, YVONNE MØRCK OG BO WAGNER SØRENSEN: „Familien betyder alt“. Vold mod kvinder i etniske minoritetsfamilier. Frederiksberg: Forlaget Frydenlund 2011. 458 sider. ISBN 9788778879929 (pb). Bogen kan rekvireres gratis hos TrygFonden.

Familien betyder alt er langt fra *feel good*-antropologi med genkendelsens glæde over nette analyser af nydanskere, som bidrager til Danmarks diversitet. Den er tværtimod stærkt foruroligende læsning – og det indimellem i en grad, hvor man må lægge bogen fra sig for at sunde sig lidt. Samtidig er den velskrevet, uden en eneste stave- eller typografisk fejl, og den indeholder en grundig analytisk bearbejdning af helt enestående og nyt etnografisk materiale, nemlig interviews med 42 voldsramte kvinder med etnisk minoritetsbaggrund. De har alle beboet eller bebor stadig et kvindekrisecenter og er kontaktet af antropologerne derigennem. Bogen er skrevet på bestilling af Danner og TrygFonden, fordi kvinder med anden etnisk herkomst (primært Mellemøsten) i perioder udgør op til 80 procent af kvinderne på landets krisecentre. Denne stærke overrepræsentation koblet med den erfaring hos centermedarbejderne, at vold mod etniske minoritetskvinder er væsensforskellig fra etnisk dansk hustru- og kærestevold, kalder højt på analytisk opmærksomhed.

Netop det får vi omsider her, og „den etniske volds etnografi“ giver en chokerende indsigt i et parallel-Danmark, som de færreste danskere ved findes. Et Danmark, hvor mange kvinder, kun minutters kørsel fra trygge kulturradikale hjem, hver eneste dag påføres ubeskrivelige lidelser og uhyre frihedsknægtelser af deres allernærmeste familiemedlemmer. Disse kvinder får omsider stemme i denne vigtige bog, som tillige rummer betragtninger fra krisecentermedarbejdere (også komparativt fra Sverige, England, Tyskland og Tyrkiet), analyser af kvindernes transnationale bagland samt af efterværn af og fremtidsmuligheder for kvinderne. Bogen munder endelig ud i en række konkrete anbefalinger. Det eneste, man savner, er et stikordsregister, som havde gjort bogen lidt mere forskningsvenlig, samt deltagerobservante indsigter fra feltarbejde – hvilket i sagens natur ikke var muligt, emnet taget i betragtning – som supplement til de diskursive data.

Her tænker man uvilkårligt: Har socialvidenskabelige forskere, som allerede laver feltarbejde i minoritetsmiljøer i Danmark, om end ud fra andre overordnede forskningsspørgsmål, dog ikke lejlighedsvis studset over kontrol og undertrykkelse af kvinder i familierne? Hvorfor den hidtidige analytiske tavshed? Indledningen kan give et tip derom: „Vores undersøgelse kan givetvis misbruges af politiske kræfter, som vi ikke nødvendigvis støtter ... [men] det er et alment vilkår for forskningen i det hele taget. Vores motivation for at foretage undersøgelsen svarer til de voldsramte interviewede kvinders motiv ... nemlig at bidrage til at bryde

voldens tavshed og dermed bidrage til at forebygge vold“ (s. 14). De tre forfattere besidder derfor et sjældent og beundringsværdigt analytisk mod, da de med fare for at lægge sig ud med det socialvidenskabelige establishments gode smag går lige ind i ondskabens etnografiske hjerte.

Her påviser de – empirisk, lødigt og helt systematisk – at der i voldelige mellemøstlige minoritetsfamilier netop *ikke* er tale om „individpsykologisk afvigeradfærd“ hos voldsudøverne. Det er ellers en typisk diagnose i dansk behandlerkultur, hvor voldsmanden har et psykosocialt problem, som han skal erkende, angre og dermed helbredes for sin „brist“. Her er der derimod tale om forsætlig og ofte kollektivt udført vold med deltagelse af både svigerfamilien og den blodsbeslægtede familie. Det er en vold, der i minoritetsmiljøet selv opfattes som kulturelt konstruktiv, fordi den gennem dominans og kontrol bidrager til genopretning af en patriarkalsk orden, hvor mandens „naturlige“ privilegier blev truet af kvindens uregerlige adfærd: Hun skal bankes „på plads“. Dette er en uomtvistelig forskel fra den vold, etnisk danske kvinder udsættes for, hvor mandens vold er kulturelt og socialt illegitim, og hvor familien støtter offeret. Minoritetskvinden står ofte helt alene med sit problem, og hele hendes familie, inklusive hendes egen mor, opfordrer hende stærkt til at blive hos den voldelige mand, fordi familiens kollektive ære er vigtigere end kvindens førlighed, frihed og til tider liv.

Æresrelateret vold, frihedsknægtende kontrol, psykisk terror og dødstrusler – og i ekstreme tilfælde drab – er ikke diskursive vrangbilleder eller fordomme om „den anden“, men barsk virkelighed i Danmark, hvor unge etniske minoritetskvinder er i klemme mellem deres patriarkalske baglands indre og ydre kontrol og det omgivende samfunds skandinaviske lighedsideal, som frister udenfor. Typisk bagtaler familierne danske værdier og institutioner og lyver om eller fortier kvindens rettigheder. „Luder“ er familiernes helt almindelige betegnelse for de kvinder, som vil bryde normer og afprøve den personlige frihed, som er en selvfølgelighed for etnisk danske kvinder. „For dansk“ er et andet skældsord. Kontrollen og volden er ofte transnational og suppleres af familie i oprindelseslandet og andre steder. „Voldtægt i ægteskabet“ er for kvinderne et *contradicto in adjecto*, da mandens lyst er bud. „Det er, fordi du er dansk“, får centermedarbejderne at vide, når de opfordrer til, at man hverken finder sig i ægtemandens voldtægt eller i nogen anden form for vold – heller ikke den „normale“ daglige vold, som ikke er direkte livstruende.

Der er eksempler på, at ægteskabssammenførte kvinder holdes som gennemtæskede, indespærrede slaver af deres svigerfamilier, hvor de er evigt gældssatte, fordi de er „skaffet“ til velfærdsstaten Danmark. Arter de sig ikke, kan de æreløse og rettighedsløse dumpes uden pas, id-papirer, penge og børn i oprindelseslandet.

Det er typisk en etnisk dansk kollega eller nabo, der har opfordret kvinden til at forlade den voldelige mand – *ikke* hendes mor, søstre eller veninder – og politiet og myndighederne i Danmark omtales i den forbindelse som hjælpsomme og venlige af kvinderne. Hvis kvinden omsider vælger at forlade sin mand, typisk først når volden bliver livstruende, står hun ofte helt alene i verden bagefter. Tiden på og efter krisecenteret er også svær, fordi kvinderne er umodne, usikre og uvante med den nye selvstændighed og samtidig socialt døde i deres bagland. De voldsramte kvinder stoler typisk ikke på nogen fra deres egen minoritetsbaggrund, da alle opfattes som potentielle stikkere. Man undgår også egen etniske gruppe på krisecenteret, så den feministiske søstersolidaritet, som kvindebevægelsen skabte krisecentrene på basis af, har trange kår i miljøet.

Dog er det høje antal minoritetskvinder på krisecentrene i sig selv et tegn på, at stadig flere af dem ikke længere finder sig i det patriarkalske tyranni. Mange af dem siger, at mere oplysning og information om deres rettigheder og om danske institutioner ville have givet dem modet til at bryde med familien noget før. Samfundets velmenende, men naive respekt for „privatlivets fred“, som netop privatiserer tyranniet, og for sharialov som multikulturelt supplement til national lovgivning, som man ser det i London, Birmingham og Manchester, er i praksis udelukkende til tyranniske mænds fordel.

Men kan denne etnografi så på socialdeterministisk vis afskrives som udslag af en beklagelig social forarmelse, fordi indvandrere i Danmark er den nye underklasse? Er det de fremmedfjendske danskere og det kolde danske samfunds skyld, at en omfattende vold og frihedsberøvelse dagligt udøves mod minoritetskvinder i Danmark? Svaret på dette er bogens vigtigste analytiske bidrag, nemlig et rungende NEJ! Bogens empiribaserede analyse giver en systematisk indsigt i: 1) at volden er kulturelt legitim, generelt accepteret og helt almindelig i et miljø, hvor kvinden bogstaveligt talt lægger krop til hele familiens begreber om ære, 2) at volden slet ikke opfattes som et problem af mændene selv, som skal kontrollere kvinden per patriarkalsk ombud, og 3) at *ingen* af de 42 interviewede kvinder opererer med en dansk fremmedfjendskhed eller diskrimination over for immigranter som blot delvis forklaring på vold og undertrykkelse; der er ingen ynke eller psykologisering af mændenes patriarkalske adfærd. Terapiforløb med de voldelige mænd er derfor udsigtsløst, for „det er ikke en særlig psykologisk, indre tilbøjelighed, der driver voldsudøverne; det er snarere sociokulturelle konventioner og et ydre pres. Det er derfor, at forebyggelsen må rette sig mod disse konventioner og det ydre pres“ (s. 321).

Det er med andre ord en større bevidstgørelse og mentalitetsændring i det patriarkalske indvandremiljø selv, som er løsningen – delvist gennem synlige „etniske“ rollemodeller, der tydeligvis har klaret sig godt i Danmark på egen hånd,

delvist gennem en egentlig folkebevægelse med dybe rødder i det pågældende indvandrer miljø mod vold mod og frihedskrænkelse af kvinder, skriver forfatterne. Anmelderen vil tilføje, at åbenhed hos flere socialanalytikere heller ikke ville skade.

Familien betyder alt er på sin vis et pionerværk. Det yderste højre vil muligvis begejstres over bogen, da den langt hen ad vejen etnografisk underbygger deres kritik af dele af mellemøstlig kultur i Danmark. Men det er på høje tid, at danske socialanalytikere spørger sig selv, om angsten for at støbe kugler til højrefløjen skal overstråle pligten – for det *er* en pligt – til videnskabelig vederhæftighed over for komplekse, men uafviselige empiriske fænomener foruden mellem menneskelig anstændighed over for de berørte kvinder. Akademikeres fornemste opgave er vel at bidrage med sobre sensitive analyser af vanskeligt stof frem for til en frugtesløs polarisering af os (de kulturradikale indvandrer venner) og *dem* (de fremmedfjendske kulturdeterminister). Denne ideologiske polarisering er de traditionalistiske voldsmænds bedste camouflage: Her svigtes både videnskabeligheden og ofrene for den patriarkalske kultur.

I en managementtid, hvor forskere konstant må oversælge sig selv som „innovative“ og „cutting edge“, mens forskningsrådene uddeler elitepriser og flidspræmier til det trygt genkendelige, er det påfaldende, at denne uprætentiøse og stilfærdigt sobre analyse er egentlig „cutting edge“-forskning: Den besidder et etnografisk løvehjerte ved at lade disse forpinte kvindesjæle tale sig varme som hele subjekter, og den besidder et analytisk løvemod ved overhovedet at tage fat i dette politisk og antropologisk betændte emne.

Ikke mindst består modet i at påpege mønstre og systemer i volden, som ikke er „afvigeradfærd“, men snarere det, som før postmodernismen ville have heddet „kultur“. Selvfølgelig går kausaliteten ikke den anden vej, hvorved alle mellemøstlige indvandrere naturnødvendigt eller kulturdeterministisk er voldelige – for heldigvis er flertallet af dem fornuftige og frihedselskende mennesker, som formår at hæve sig over et patriarkalsk snæversyn – men når den vitterlig er gal, skyldes det ikke (kun) „individpsykologisk afvigelse“ eller social forarmelse, men i allerhøjeste grad dårlige kulturelle vaner. At socialanalytikere åbner sig for dette, er et vigtigt skridt på vejen til den nødvendige bevidstgørelse om og folkebevægelse mod „privatiseret vold“, som bogen kalder på.

At mange socialforskere ikke desto mindre stadig er vrangvillige over for at forlade deres kvasianalytiske bekvemmelighedsstandpunkt fremgår tydeligt af *Tidsskriftet Antropologi* nr. 65 fra 2012, hvor samme forfattertrio giver en reelt bekymrende indsigt i, hvor meget modstand *Familien betyder alt* har mødt i det selvsamme akademiske bagland, som burde have bifaldet dens vigtige indsigter. Det er en skamstøtte for dansk socialvidenskab, hvis disse sårbare

kvinder ikke blot skal trues på liv og lemmer af deres voldelige patriarkalske familie og derefter leve i isolation og ensomhed, men tillige mangle støtten i en socialvidenskabelig opmærksomhed på fænomenerne. Det gør kun denne bog endnu vigtigere, at den tydeligvis både indadtil i academia og udadtil i samfundet rummer sprængfarlige indsigter med potentiale for ændring af såvel sociokulturelle forhold i indvandremiljøerne som af akademiske praksisser.

Katja Kvaale
Mag.scient., antropolog

BIRGITTA FRELLO: Kollektiv identitet – kritiske perspektiver. Frederiksberg: Samfundslitteratur 2012. 266 sider. ISBN 978 87 5931 571 2 (pb). Pris: 299,95 kr.

Ingen tvivl. Birgitta Frello har begavet det akademiske Danmark med en bog om kollektiv identitet, der emmer af indsigt og overskud, og som efter min bedste overbevisning fortjener at få status som en af de fortrukne grundbøger i fag, der beskæftiger sig med dette emne. *Kollektiv identitet – kritiske perspektiver* er en fremragende bog. Frello varierer på flotteste vis mellem en bred vifte af snævre positioner og videre strømninger. Hun formår at formidle svært stof på en let tilgængelig måde uden at forfladige de forskellige pointers kompleksitet, ligesom hun bevarer en god balance mellem troskab og kritik over for de inddragede teorier. Ydermere eksisterer der en sjældent set sammenhæng mellem de forskellige kapitler, hvorfor denne bog er en oplagt indgang til et på mange måder uoverskueligt teorifelt.

Helt slipper Frello imidlertid ikke for kritik. „‘Identitet’ refererer til en uendelig mængde betydninger og er uundværligt i visse praktiske sammenhænge, men begrebet er alt for tvetydigt og i for høj grad splittet mellem ‘hårde’ og ‘bløde’ betydninger, essentialistiske konnotationer og konstruktivistiske forbehold til at kunne leve op til den sociale analyses krav,“ skrev Rogers Brubaker og Frederick Cooper i 2000 i en artikel (i *Theory and Society* 29(1)), som er den mest uomgængelige tekst om identitetsbegrebet, jeg endnu er stødt på. Ifølge Brubaker og Cooper har begrebet sejret ad helvede til, hvorfor det må forkastes som analytisk kategori til fordel for en række mere nuancerede og præcise termer. At identitetsbegrebet er problematisk og uklart, er Frello udmærket bevidst om, hvilket hun gør klart på bogens første sider. At hun med et pennestrøg affejer Brubaker og Cooper, synes derfor ganske mærkværdigt. Hun optegner tre mulige svar på problemerne forbundet med identitetsbegrebet: 1) Det kan afskaffes og erstattes, 2) det kan præciseres og skærpes, og 3) nogle af de måder, hvorpå begrebet anvendes videnskabeligt, kan identificeres og diskuteres, hvormed dets muligheder og begrænsninger fremgår.